
CITIRA SE VRAČA V REZIJO

IGOR CVETKO

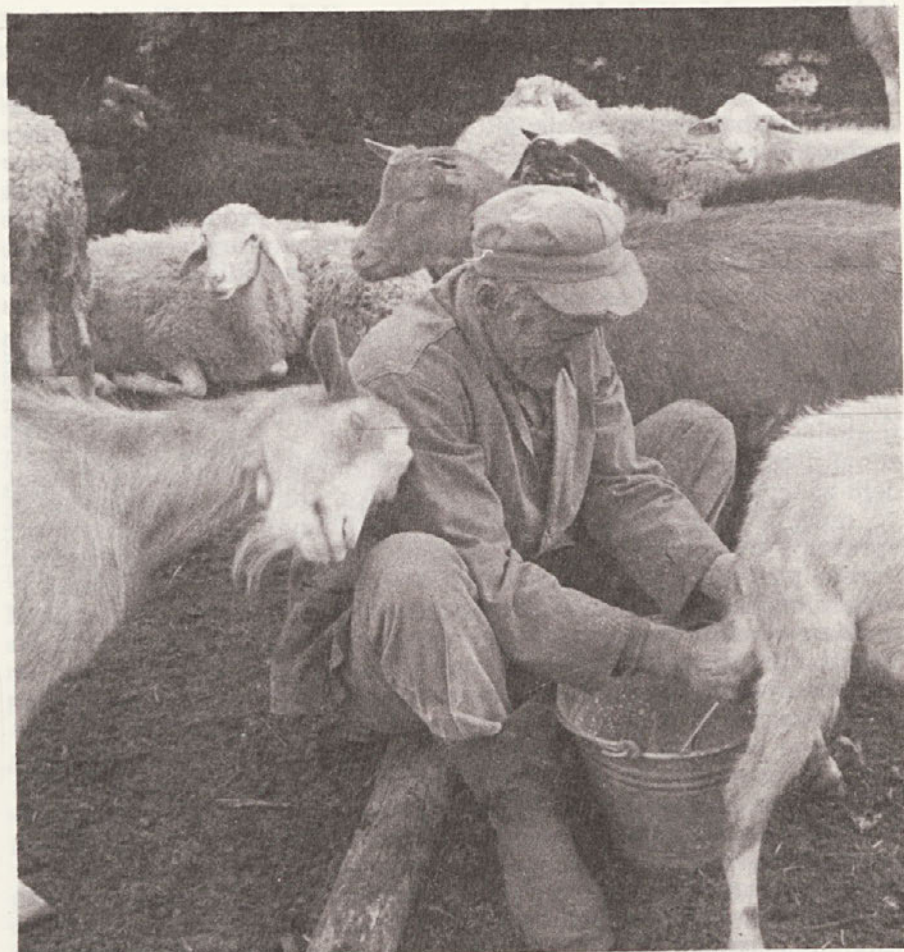
Za poznavalca morda polemičen naslov, saj citira iz Rezije nikdar niti odšla ni, v sebi nosi marsikaj, kar se je od 27. do 30. oktobra dogajalo prek meje, na italijanski strani, točneje na Ravanci (Rezija) in v Naborjetu (Malborghetto, Montana). Slavje ob 150. obletnici folklorne skupne »Val Resia« je bilo drugačno od ponavadi praznih šablonskih praznovanj, tako po svoji obliki, kot po vsebini. Bilo je prvorazredni kulturni dogodek v vseh svojih razsežnostih, dogodek, ki se je porodil iz čisto človeških dimenzij, ki pa bo (nedvomno) še dolgo napajal zgledno znanstveno in kulturno meddržavno sodelovanje.

150-LETNICA FOLKLORNE SKUPINE »VAL RESIA«

Kadar danes govorimo o folklorizmu, navadno mislimo, da gre za novejši pojav, za hoteno ohranjanje tistega, kar je bilo do nedavna del našega vsakdana, in dela naše duhovne kulture, ki naj bi pomenil tudi narodovo identiteto. Poldrugo stoletje obstoja folklorne skupine je torej jubilej, ki si ga je vredno natančneje ogledati.

Po dokumentu iz arhiva Pieve iz leta 1838 je tedaj namreč na uspelem nastopu v Vidmu (Udinah) dvanajst domačih plesnih parov pred cesarjem Ferdinandom in cesarico, izvedlo odmeven kulturni program. Na *javnem nastopu* so takrat torej ob citiri (violini) in bunkuli (na tri strune prirejeni spremljevalni violončelo), za Rezijo značilni instrumentalni spremljavi, Rezijani zaplesali mimo priložnosti, ki sicer oblikujejo njihov koledarski in življenjski krog. Izsek svojih šeg so torej postavili »na oder«, *folklorizirali*. Današnja folklorna skupina (Val Resia), ki deluje že nekaj desetletij, je torej nadaljavka (bolj ali manj) organizirane tovrstne dejavnosti v »dolini«.

Kako bi se dalo torej javnosti dostojno predstaviti visoko obletnico svoje folklorne skupine? Organizatorji proslave so se odločili, da program razširijo preko okvirov stererotipnega folklornega nastopa, mu dajo razsežnosti delovnega, strokovno-znanstvenega srečanja in ga popestrijo še s koncertom nalašč za to priliko komponiranih skladb na rezijansko tematiko ter s prodajno razstavo strokovnih publikacij o Reziji in njeni kulturi ter kaset in plošč. Proslava se je pravzaprav pričela s kratkim plesnim programom, nakar je vodja skupine L. Paletti na kratko orisal zgodovino rezijanskih folkloristov v socialnem in kulturnem prostoru Rezije ter njihove uspehe doma in na tujem. Podčrtal je pomen, ki ga Rezijani sami dajejo svoji plesni in godčevski tradiciji, ki je zanje način življenja, ne folklor. Temu ob rob je treba poudariti, da v Reziji še danes, kadar nanese prilika, *spontano* zaplešejo vsi za to področje značilen ples, mladostniki in odrasli, pa tudi starci in otroci. Posebno doživetje je potem opazovati Rezijane pri plesu: žensko, ki z elegantnimi (v kolenih pozibavajočimi) gibi pleše nasproti

VSAKODNEVNI PRIZOR NA REZIJANSKI PLANINI TA NA BERDO.
NA TEJ PLANINI ŠE DANES PASE KRAVE IN KOZE GUIDO DI BERNARDO Z OSOJAN.
Fotografiral je *Andrej Vuga*, član Mladinskega raziskovalnega tabora Rezija 89.

moškemu (ves čas plesa se tudi rahlo drži za krilo), nakar s hrbtom drug mimo drugega zamenjata mesti, se nekajkrat zavrtita okrog svoje osi in plešeta naprej. In nezmotljivo vsi plesalci na plesišču naenkrat udarijo z nogami ob tla, kadarkoli se viža, ki jo igra citiravec »na tanko«, spusti pet tonov navzdol »na debelo«, kar se potem večkrat ponovi. L. Paletti je nato razdelil spominska priznanja današnjim ter še živečim bivšim članom skupine, najpomembnejšim godcem v »dolini« ter raziskovalcem, sodelavcem in gostom iz Slovenije in Italije, ki so se pri svojem strokovnem delu kakorkoli srečali s skupino, z Rezijo in njenim bogatim izročilom. Predstavniki ZKO Slovenije je ob koncu za jubilej skupini predal najvišje priznanje te organizacije, plaketo, za njihove dosežke na področju folklorne dejavnosti.

STROKOVNO-ZNANSTVENO DELOVNO SREČANJE

Palettijeva misel o plesni in godčevski tradiciji v Reziji kot načinu življenja nasproti folklorizmu, je bila rdeča nit strokovno-znanstvenega 191

delovnega srečanja, okrog katere so se pletla razmišljanja večine udeležencev na srečanju. Uvodni referat o plesnem izročilu in njegovem odrskem predstavljanju je podal M. Ramovš, raziskovalec plesnega izročila Slovencev iz Ljubljane (Inštitut za slovesko narodopisje, Sekcija za glasbeno narodopisje ZRC SAZU) ter z vrsto svojih ugotovitev razburkal vzdušje. Da je ljudski ples enkratno pojav ljudske duhovne kulture, o tem se mnenja prisotnih niso razhajala, tudi o potrebnosti ohraniti ga v čim bolj izvirni podobi, ne. Da pa je folklorna skupina nekak živ muzej za plesno izročilo, njegov restavrator, ki ima dolžnost, da ohranja njegovo izvorno podobo, si vsi niso bili edini. R. Leydi (Bologna) je opozoril na zapletenost problema prikaza folklorne postavitve pred občinstvom ter poudaril, da je potrebno folkloristiko obravnavati v času in je ne omejevati z letnico ter nujnost odnosa rekonstrukcije in prezentacije folklore kot živega mehanizma. Podobno je razmišljal tudi G. P. Gri (Trst). Zaustavil se je pri procesu spreminjanja tradicije v novih življenjskih pogojih, ki jih pogojujejo notranji in zunanji vzroki. Odgovornost avtentične folklorne skupine, ki pri svojem delu zadeva ob številne prepreke (ideološke, politične, potrošniške) je po mnenju obeh velika. J. Strajnar (Ljubljana) se je zaustavil pri vprašanju avtentične folklorne skupine. Stil skupine, ki goji izviren ljudski ples (taka je na primer tudi rezijanska folklorna skupina), je zaradi odrskih zakonitosti (in nespretnosti vodje skupine) večkrat različen od stila živega plesa, ki ga raziskovalec lahko zabeleži na terenu. R. Leydi je ob tem opozoril, da je glavni problem zanj v siromašnju odrskega predstavljanja rezijanskega plesa v opuščanju improvizacije, ki je sploh ena od njegovih značilnosti. Posledica tega dejstva je povratni efekt, ki ga ima skupina zaradi tega v »dolini«: ljudje se zgledujejo po »dosežkih« skupine. Mlajši ne znajo več plesati tako, kot se je plesalo včasih, ples se uniformira, zgublja zanimivost in privlačnost. L. Paletti je ob tem pripomnil, da postane zaradi odrske postavitve koreografija kajstveni del končnega izgleda izdelka. »Ni naša stvar, da ugotavljamo, kaj je publiki všeč in kaj ji ni,« je povzel Leydi. Včasih ima na izgled enostavna in ne do kraja postavljena, živa izvedba viharen odziv med gledalci, zunanji efekti pa se pri publiki največkrat ne obrestujejo. Treba je poiskati notranjo energijo sporočila folklorizma. Tu so njegove največje notranje rezerve.

F. Guizzi (Videm) je opozoril na kompleksno vprašanje odnosov in funkcioniranja na relaciji raziskovalci (pozitivisti) : folklorne skupine (ki so hočeš nočeš nekakšen falzifikat z ozirom na »pravo« življenje, katerega želijo predstavljati): publika, ki največkrat zahteva show, odrska postavitev pa naj bi bila komunikacija med naštetimi dejavniki. Ni torej tako pomembno iskati ideala posameznega dejavnika, kot jih med seboj ustvarjalno povezati (R. Starec).

PREDSTAVITEV KNJIGE J. STRAJNARJA: CITIRA

Praznik za vse prisotne je pomenila predstavitev knjige J. Strajnarja: Citira (La Musica strumentale in Val Resia, Instrumentalna glasba v Rezi, Pizzicato, Edizioni Musicali [Udine-Videm] in Založništvo tržaškega tiska [Trst - Trieste, 1988]). Uvodničar R. Leydi je ob tem poudaril pomen začetnih raziskovanj italijansko-slovenske ekipe znanstvenikov iz leta 1962 in naslednjih let, ki jih je pritegnila etnološko zanimiva Rezi, družilo pa svobodno in prijateljsko sodelovanje.

Knjiga, ki opredeljuje zapleteni »sistem« rezijanske (predvsem inštrumentalne glasbe), je po njegovem mnenju pomembna muzikološka razprava za strokovnjake ter poziv Rezijanom, naj ne zgubijo svojega bogastva, in nam vsem, naj na Rezijo ne gledamo samo kot na arheološko izkopanino, marveč kot realno skupnost ljudi, ki se v vsakdanjem življenju spoprijemajo z velikimi težavami sodobnega sveta, ne da bi pri tem zatajevali posebnost, to je živo dediščino. Knjiga dveh založnikov, pisana v dveh jezikih, je rezultat, zgleden primer in dokaz, da je mogoče, če smo kulturno sposobni premagati namišljene ovire administrativnih meja ter ugotoviti samobitnost, ki se ne podreja nacionalnosti.

Strajnar najprej opiše glasbila (citiro in bunkulo) in glasbo v Reziji, sledi v knjigi opis plesa, pregled dosedanjih raziskav v »dolini« od začetka 19. stoletja (Sreznovski), preko E. de Shulze-Adaiewske do danes. Zaustavi se pri problemih transkripcije melodij in etnomuzikološki analizi, pomembnejših godcih in funkciji tipičnega godčevskega sestava v Reziji. Transkripcije (53) in nekaj kinetogramov pa dopolnjujejo zapisano. Bogato ilustrirana knjiga (vsi posnetki primerov, ves notni in slikovni material je iz arhiva Sekcije za glasbeno narodopisje) ima na koncu tudi povzetek v angleščini.

Knjiga ugotavlja današnje stanje (ali stanje v bližnji preteklosti) in skuša na podlagi razpoložljivih virov ugotoviti njeno možno »zgodovino«, ki sicer kaže znake globokih sprememb v minulem stoletju, hkrati pa kaže tudi zavestno kontinuiteto, je v uvodu poudaril R. Leydi.

KONCERT NOVITET NA REZIJANSKE TEME

»Rozojanska kulturna hiša« v Ravanci je bila na večer drugega dne proslavljanja visoke obletnice »Uradnega« začetka folklorne dejavnosti v Reziji nabita kot še nikoli doslej. Proti pričakovanjem. Skoraj polovico mest so zasedli gostje, drugo polovico pa domačini, ki so si (nemalo tudi iz radovednosti) prišli ogledat, kako zvenijo citire v komornem orkestru. Program večera pa je bil tudi sicer zanimiv: 6 *praižvedb* na rezijanske teme sodobnih skladateljev s te strani meje (Golob, Srebotnjak, Krek) in onstran meje (Zanettovich, Nieder, Merku) je nastalo na pobudo J. Strajnarja, 3 vidni slovenski solisti (E. Novšak-Houška) mezzosopran, H. Haas, klavir, Č. Šiškovič, violina), citiravca iz Rezije (D. Quaglia, F. DiLenardo), komorni orkester RTV Ljubljana in dirigent A. Nanut.

J. Golob (1948) je že z uvodno skladbo dodobra ogrel publiko v dvorani. Njegov kratek in efekten *Rezijanski ples* za rezijanski godčevski sestav in godala je zanimiv citat rezijanske viže, vpleten v orkestrsko tkivo.

Drugače se je stvari polotil D. Zanettovich (1950, Trst) v skladbi *The nocturni Resiani* za godalni orkester (s tolkalcem ad libitum). Kontemplativna glasbena občutja, trepetajoče impresije z zvočnimi efekti, vse v okvirih razširjene tonalnosti, mu služijo za slikanje vzdušja na sprehodu od kresne noči, preko nočnega sprehoda na Veliki petek, ki ga spremlja ropot raglje, do prešernega Pusta, ko si po izročilu dekleta z zvončki na prstih iščejo ženina...

Tristavčna *Sonatina Resiana* (P. Pezzè, 1913–80, Videm) za klavir solo, napisana v spomin ruske muzikologinje, raziskovalke Rezije E. Adajewski, je zanimiva kompozicija, ki dodobra izrablja izrazne možnosti

klavirja (solist H. Haas). Kompozicijsko se giblje v okviru preizkušenih zvokovnih rešitev. Rezijanski motiv vplete skladatelj v tkivo izraziteje šele v zadnjem stavku sonatine.

Imenitno, kratko, efektno in muzikalno čisto zvočno skico *Jybare*, za mezzosopran, violo in kontrabas je predstavil F. Nieder (1957, Trst). Spevno melodijo je skladatelj postavil v dialog, bolje v razgovor enega mimo drugega, z violo, kontrabas pa kot tretja oseba »komentira« njuno (ne)sporazumevanje. Spontano glasbeno izpoved, ki ga, kot pravi sam, zelo priteguje, si je skladatelj »sposodil« pri ljudki kulturi, na katero je močno navezan.

Merkujev (1927, Trst) »poklon rezijanskim ljudskim muzikom in zvočnemu bogastvu, ki so ga le-ti prenašali iz roda v rod«, je njegova *Citira* za solo violino, mali kompozicijski podvig, zanimiv po kompozicijski zasnovi in dramaturški gradnji celote. Č. Šiškoviču je uspelo zastavljeno tudi izpeljati.

Srebotnjakova (1931) *Rapsodica* za godalni orkester preide od začetne sakralne patetike in orkestrskih efektov do plesnih citatov rezijanskega izročila, ki ga skladatelj nato razglasi, ritmično razbija, izpeljuje in večkrat variira. V melodično enostavno zgrajenem živahnem zaključku in ostinatnem ritmu pripelje skladbo do efektnega konca, ki izzvani v en sam ton.

Canticum Resianum U. Kreka (1922) za glas in komorni orkester je efektna 4-delna suita, polna kolorita, vzdušij in občutkov Rezije in njene ljudske glasbe, ki si je skladatelj nikoli ne sposodi dobesedno, pa vendar ves čas (so)oblikuje glasbeno tkivo komzicije. Izvrstna instrumentacija in dobro uporabljeno podoživeto besedilo tvorita celoto, ki na trenutke zveni skoraj programsko. Nepozabno je pevski part oblikovala E. Novšak-Houška.

Predstavitve šestih praižvedb, »uglašanih« na isto temo pa med sabo tako zelo različnih si, pisanih takorekoč po naročilu, je že sama po sebi kulturni dogodek, vreden vse pozornosti. Televizijsko snemanje koncerta (TV Ljubljana), je dokaz, da so se nekateri zavedali njegove pomembnosti, le škoda, da odlično izvedenega programa v celoti ni bilo moč predstaviti še kje – v Vidmu, v Trstu ali v Ljubljani na primer. Izgleda, kot bi iniciativa (J. Strajnar) segla le do izvedbe proslave v Reziji, zataknilo pa se je, kot kaže, pri nekaterih »merodajnih«, tako kot že tolikokrat doslej.

**PREDAJA PRESNETKOV ZVOČNEGA (IN FILMSKEGA) ARHIVA
SEKCIJE ZA GLASBENO NARODOPISJE ISN ZRC SAZU
ETNOGRAFSKEMU MUZEJU V NABORJETU**

Kot predzadnje dejanje (zadnje je bilo zaključno srečanje gostujočih folklornih skupin iz Aviana, Velenja in Celovca ob domači skupini »Val Resia«) slavja v Reziji naj omenim še predajo takorekoč celotnega zvočnega in filmskega arhiva Sekcije za glasbeno narodopisje ISN ZRC SAZU v Ljubljani, nabranega v 25 letih po Reziji, ter posnetke R Koper skupaj s privatnimi posnetki prof. Merkuja. Veliko delo je opravil tonski tehnik M. Culiberg, ki je vse posnetke in zvočni material očistil ter kopijo presnetkov oskrbel tudi za ljubljanski arhiv. Kaj ta akcija pomeni za italijansko etnomuzikologijo, je najlepše opisal R. Leydi v zahvalnem nagovoru, potem ko je direktor ZRC SAZU M. Zupančič

predal material direktorju etnografskega muzeja v Naborjetu direktorju muzeja A. Ehrlichu:

To je akcija, ki močno presega običajne rutinske stike med znanstvenimi institucijami, univerzami, državami. Je znak zglednega sodelovanja, dobre volje, kulture, znanja in velike korajže.

Skupaj s Sekcijo za glasbeno narodopisje ISN ZRC SAZU je Etnografski muzej v Naborjetu izdal tudi priročen katalog s seznamom posnetkov ljudskega izročila Slovencev v Italiji (1962–1986), ki ga je pripravil J. Strajnar.

Naj zaključim kar z mislijo R. Leydija:

Ves alpski svet je območje, ki je zaradi trde ekonomske stvarnosti in globokih zgodovinskih korenin zgradilo svoj obstoj na vrednotah sožitja in sodelovanja, na potrebnem prepletanju jezikov in etničnih skupin na podlagi določenih izkušenj ob neprestanih notranjih stikih in emigracijah...

Tokrat sta znanost in kultura kot že tolikokrat poprej spet zgradili most med dvema državama, most, ki je trdnější in trajnejši od tistega, ki ga lahko zgradi uradna politika. Meja z Italijo na najbolj zahodnem etničnem področju Slovenije je bila v teh dneh zbrisana. Koliko časa bo kot taka še lahko navdih za delo vnaprej?